

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Sukupuoli ei ole yksin subjektiivisen kokemuksen asia, vaan sillä on sekä biologinen perusta että sosiaalinen ulottuvuus. Siten on perusteltua, että sukupuolen vahvistaminen ei perustu yksin henkilön omaan kokemukseen perustuvaan ilmoitukseen. Lausunnolla oleva lakiesitys perustuu individualismia painottavalle käsitykselle jättäessään pois nykyisissä säädöksissä olevan lääketieteellisen arvion ja sukupuolen vaihdoksen muihin kuin asianosaiseen kohdistuvien sosiaalisten vaikutusten käsittelyyn.

On perusteltua, että lainsäädännössä säilytetään täysi-ikäisyyden vaatimus sekä velvoite lääketieteelliseen arvioon. Tällä on erityistä merkitystä juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneiden kohdalla. Heistä useat ovat vielä puberteettiin liittyvän identiteetin etsimisen vaiheessa, ja nuoruusiän kehitys jatkuu vielä useita vuosia. Yksilötasolla on hyvin vaikea ennustaa sukupuoliristiriidan pysyvyyttä, kuten lainsäädännön valmistelun taustamateriaalista on todettavissa.

”Nuoruusikä on luonteeltaan nimenomaan identiteettikehityksen aikaa, jolloin nuori normatiivisesti etsii

identiteettiään, kokeilee identiteettivaihtoehtoja ja kokee identiteettinsä eri tavalla eri konteksteissa. Tässä

kehitysvaiheessa kaikki kehityssuunnat ovat vielä avoinna eikä niitä tule poissulkea. Nuoret ovat alttiita

suggestiolle, ja esimerkiksi julkisessa keskustelussa vahvasti esillä olevat asiat ja sosiaalisen median vaikutukset muokkaavat heidän identiteettikokemustaan vahvasti. Eri aikakausina nousee sitten erilaisia,

nuorilla itselleen vahvoja mutta ei välttämättä vielä lopullisia identifikaatioita. Vaikka usein oletetaan, että

puberteetin jälkeen muutoin kuin biologisen sukupuolen mukaisesti koettu sukupuoli-identiteetti on vakiintunut ja muuntohoidotkin perusteltuja, on muistettava, että a) tämä olettamus koskee lapsuudessa

alkanutta ja puberteetissa voimistunutta identiteettikokemusta (ei puberteetin aikana tai sen jälkeen löytynyttä), ja b) asiasta ei itse asiassa ole tutkimusnäyttöä vaan se on asiantuntijamielipide. Valtaosa

sukupuoli-identiteettitutkimuksiin hakeutuvista nuoruusikäisistä kärsii vakavista mielenterveyden häiriöistä, joihin liittyy toimintakyvyn laskua. Sellaisissa tilanteissa nuoruusiän emotionaalinen ja identiteettikehitys ovat aina vaikeutuneet ja päätelmiä identiteettikokemuksen pysyvyydestä ei ole turvallista tehdä senkään vertaa kuin psyykkisesti terveiden kohdalla. Muut ongelmat vaativat kiireellisempää interventiota. On valtava ongelma, että poliittinen painostus on kansainvälisesti johtanut

siihen, ettei näistä kliinisistä havainnoista avoimesti keskustella, jolloin päätöksenteko yhteiskunnantasolla

voi tapahtua erheellisistä lähtökohdista.”

”...ei ole tarpeen luoda tilannetta, jossa psyykkisesti sairaat ja kehityksellisesti epäkypsät kehitysikäiset takertuisivat ajatukseen, että sukupuolen korjaaminen lievittää ongelmat.”

(Translainsäädännön uudistamisen työryhmän seuranta- ja arviointityöryhmän jäsenen nuorisopsykiatrian professori Riittakerttu Kaltialan lausunto vastauksena työryhmän jäsenille lähetettyihin ennakkokysymyksiin)

Lapsuudessa koettu identifioituminen vastakkaiseen sukupuoleen häviää neljällä viidestä nuoruusikään tultaessa (Lääkärin etiikka -kirja, 2021, s. 184).

On asianmukaista edellyttää Suomen kansalaisuutta tai asuinpaikkaa Suomessa.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodostaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Edellä kuvatun perusteella on lääketieteellisesti perusteltua, että henkilölle tehdään lääketieteellinen arvio hänen sukupuoli-identiteetin kokemisestaan, kuten nykylainsäädännössäkin on (563/2002 1§ kohta1: ”esittää lääketieteellisen selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee

kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen”) ja kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on nähnyt mahdolliseksi säätää (A.P. Garçon ja Nicot v. Ranska, 2017). Sukupuolen vahvistaminen edellyttäisi yhden lääkärin antamaa lausuntoa, jossa asianomaisen henkilöllä todetaan olevan sukupuoli-identiteetin variaatioihin liittyvä dysforia (ICD-11 mukaisesti).

Tämä olisi samalla mahdollisuus henkilölle saada tarvitsemaansa tukea identiteettikysymyksissään. Näin pidettäisiin yllä käytäntöä, jonka puitteissa olisi luontevaa päästä asiantuntevaan prosessiin, jossa tunnistettaisiin apua tarvitsevat ja he pääsisivät tarvitsemansa tuen piiriin. Tämä olisi eduksi henkilölle itselleen ja tukisi hänen itsemääräämisoikeuteensa perustuvaa identiteetin määrittelyprosessia antamalla tilaisuuden mahdollisten avointen kysymysten käsittelyyn. Tämä seuraisi myös parhaiten lakiehdotuksen tavoitetta, että päätös perustuisi vakaaseen harkintaan.

Hakemus sukupuolen vahvistamisesta tulee siis perustua lääketieteelliseen arvioon ja henkilön omaan kuvaukseen. Arvion tekemisessä sinällään ei ole kyse hoidosta. Hakijan tahdon aitoutta ja asianmukaisuutta varmistavana mekanismina pelkkä viranomaiselle asetettu tiedotusvelvollisuus juridisen sukupuolen merkityksestä on heikko.

Lainsäädäntöön tulisi kirjata, milloin hakemus voidaan evätä. Syynä voisi olla mm. sukupuoli-identiteetin vakiintumattomuus tai muu psyykinen prosessi, jonka perusteella sukupuoli-identiteettiä ei ole toistaiseksi aihetta vahvistaa muuksi, kuin mikä se on anomushetkellä. Mikäli lainsäädännössä ei ole epäämisestä säädöstä, niin voidaan kysyä, mikä merkitys henkilön tekemällä selvityksellä on. Jos epäämisen perusteet jäävät pykälien yksityiskohtaisista perusteluista luettaviksi, niin voidaan kysyä, onko tämä riittävän yhtenäinen, kattava ja oikea käytäntö. Voidaan kysyä, onko anomuksen käsitelijöillä Digi- ja väestötietovirastossa riittävää asiantuntemusta edellytettyyn arvioon, sillä sukupuoli-identiteetin pysyvyyden arvio on haatavaa jopa siihen perehtyneille terveydenhuollon ammattilaisille.

Harkinta-aika on perusteltua sisällyttää muutosprosessiin.

On asianmukaista, että hakemuksesta tehdystä sukupuolen vahvistamisesta annetaan ilmoitus henkilön kanssa avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävälle henkilölle, olipa päätös myönteinen tai kielteinen. Voimassa olevassa laissa (563/2002) parisuhteen sosiaalinen ulottuvuus on vahvasti esillä.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja

päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Biologista sukupuolta ei tule häivyttää. Sairaanhoidossa on oleellista tietää henkilön biologinen sukupuoli, sillä tällä on merkitystä useiden sairauksien hoidossa ja terveydenhoidossa sekä seulontatutkimuksissa, ei vain lisääntymisbiologisissa kysymyksissä. Terveydenhuoltoa varten olisi tarpeen ylläpitää järjestelmää, johon tämä kirjataan. Muutoin hoitava henkilökunta ei saa sukupuolta tietoonsa, ellei henkilö tuo itse sitä esiin, mikä toisinaan jääkin tekemättä. Biologisella sukupuolella on merkitystä jo hoitoja suunniteltaessa.

Lainsäädännössä on terveydenhuoltoa koskevia säännöksiä, jotka edellyttävät biologisen sukupuolen mukaista toimintaa, mm. lisääntymisbiologiaan liittyen (esim. laki hedelmöityshoidoista 1237/2006). Näiden lainmukainen toteuttaminen edellyttää, että terveydenhuollon käytettävissä on olemassa tietokanta, josta käy ilmi henkilön biologinen sukupuoli. Lakiehdotuksen perustelut tunnistavat tämän kysymyksen, mutta sitä ei ratkaista lakiehdotuksen yhteydessä. Ehdotettu laki tulisi valmistella niin, että siinä tai muussa laissa asia ratkaistaan.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Eryistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

-

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalalleen. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Ks. kohta 3. Terveyden- ja sairaanhoidossa on oltava tiedossa biologinen sukupuoli. Tämä tieto tulee olla potilastietojärjestelmissä.

On asianmukaista ja mielestämme oleellista, että laki koskee vain täysi-ikäisiä.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Sukupuoli ei ole vain subjektiivinen asia vaan sillä on oleellinen sosiaalinen merkitys muitakin kuin henkilöä itseään koskien. Siten huomioon ei ole otettava vain itsemääräämisoikeutta vaan myös ne ulottuvuudet, joilla on merkitystä sosiaalisessa elämässä muiden kuin asianomaisen kannalta. Yksi merkittävä sosiaalinen seikka on oikeus intymiteettisuojaan suhteessa toiseen sukupuoleen. Vaikka henkilö itse kokisi sukupuolensa toiseksi kuin hänen biologinen sukupuolensa on, niin toiset henkilöt kokevat hänet useimmiten biologisen sukupuolensa mukaisesti. Siten esimerkiksi yleisissä sukupuolitetuissa tiloissa kuten uimahalleissa muulla väestöllä tulisi olla turvattu intymiteettisuoja. Nyt tämän suojan turvaaminen puuttuu käsillä olevasta lainsäädännöstä. Intymiteettisuojan turvaamiseksi tulisi laatia säädökset annettavaksi esitetyn kaltaisen lainsäädännön yhteydessä.

Partanen Markus
Suomen Kristillinen Lääkäriseura - Hallitus